

Text íntegre de la presentació del llibre de Biel Pubill i Josep M. Raduà

Ascó a l'envelat

*a càrrec de
JORDI FERRÚS i BATISTE*

Ascó, 21 d'abril de 2006

***

*“Asconenques i asconencs, convilatans i forasters”... així començava lo pregó de festes majors de l'any 1994. I així vull començar la sisena entrega de *La Galvana*, doncs crec que es mereix tot un pregó.*

Biel i Josep M. mos han tornat a sorprendre, una vegada més, i en van sis, amb un cúmul de records i històries que ha quedaran fixades per sempre a la nostra memòria i a la nostra història, gràcies als seus reculls de fotografies antigues.

Com sempre han comptat amb la inestimable col·laboració de trenta persones que han sapigut conservar les imatges com si fossen tresors. Enguany van tindre de triar d'entre unes 400 fotos!!!

Com cada any, Biel i Josep M. li donen a cada llibre una empremta diferent, i si l'any passat ja hi van afegir més lletra, enguany los peus de foto han comportat tota una investigació documental i bibliogràfica al radere, donant com a resultat una etnografia textual –escrita!-, a més de visual que ja hi havia als llibres anteriors.

Als peus de foto hi podreu trobar una etnografia realista, i de vegades màgica, que us transportarà cap a la vostra infància i joventut... I em podeu ben creure, doncs abans que antropòleg o etnòleg, sóc etnògraf...

Què vol dir Etnografia? Descripció de costums, descripció dels comportaments culturals de les persones... i en este cas es tracta d'etnografia de la festa, de la descripció de la etnografia festiva, de la tradició festiva del nostre poble... De les festes de la postguerra i del franquisme principalment... unes festes que mos queden tan lluny que, igual que els fotos del llibre, los records que en tenim són en blanc i negre!!

Bé, dixem-nos de preàmbuls i anem ja a mirar i veure lo llibre, que per això hem vingut aquí.

Festes majors a finals de setembre, festes a principis de tardor!!

Festes quan se tenie que vermar??!! Això sols podia passar a Ascó.
Plegar del ball a l'envelat i tindre d'anar a vermar!!

Com podia ser? Doncs molt senzill: qui la va posar esta festa no tenia que treballar, doncs a ell li treballaven. Històricament eren les festes dels flares del castell... dels templers i dels hospitalers. I així ho podem comprovar al llibre del Consell de la Comanda dels anys **1629-34**, en què los jurats acorden alguns aspectes festius, com anirem veient...

Lo poble, la gent, si volia **fer** festa, no podia deixar de treballar! Lo poble no tenia poder ni podia decidir. Metafòricament podríem dir que la servitud no es va acabar fins al **1963!**, l'any en què es van canviar les *feches* de celebració.

L'estació del tren... tal com podem llegir: “... *anar i venir de l'estació per veure l'arribada dels forasters en tren es convertia en un espectacle...*”. Tot un espectacle des del primer de febrer de 1892 en què s'inaugurà, i per a on aniran entrant més aviat i més ràpidament les influències reusenques i barcelonines i europees, i no tan sols festives, sinó també econòmiques, socials, polítiques i ideològiques.

Fixe-us en lo cartell que porta el nom del poble...

I qui tornava per Festes Majors?

Principalment, doncs los que havien tingut de marxar per fer front a les crisis locals, los que van tenir d'emigrar per tal de sobreviure!

Lo cartell ja ha canviat!

Des de finals del segle XIX tornaven per festes les noies que se n'havien anat a servir a Reus i a Barcelona, los hòmens i les dones que havien emigrat per anar a treballat a la indústria o en lo que fos, i que ja s'havien fet una vida i una família a ciutat.

Lo primer dia de la festa estava dedicat a l'arcàngel Sant Miquel, patró dels templers, que van fer seu los hospitalers.

Era el dia en que s'havien de pagar alguns dels **censos enfiteutes** i alguns dels impostos senyorials.

Com podia fer festa lo poble si tenia de pagar!! I fins lo segle XV era la major part musulmà!!

Se feia *probessó*, que com totes, s'endinsaven pel poble vell, per la vila closa. Com també se'n devia fer per Santa Paulina, ensundemà, però sense imatge no n'hi pot haver de *probessó*!

Aquí tenim lo protocol de la *probessó* de 1965: la Pubilla i les Dames tenien d'anar darrere la imatge, i després les autoritats, amb representació de la militar.

I en sortir de Missa Major... a lluir!! La joventut, la bellesa, la moda... La plaça n'era el centre neuràlgic de la festa, per que hi havia l'iglèsia, i l'envelat, i el retratista, i les atraccions si venien, i els puestos de llepolies si se'n podia dir així.

A la Plaça s'hi feien les corrides pedestres, s'hi iniciaven i s'hi acabaven. Una plaça testimoni mut de la història del poble: l'Hogar Frente de Juventudes havia estat abans lo local de la FAI i primer lo Sindicat d'Obrers del Camp.

Se corria en samarreta amperi i calçotets curts!

Molts corrien descalços! Altres en espadenyes... Este any va ploure i no era gens estrany que ho fes per festes, doncs Santa Polina era l'advocada de la pluja i si se li cantava allò de: ***“Dàmo-ne aigua Polina, dàmo-ne si mon convé”***.

La Santa acabava fent honor a la seua fama i plovia... de vegades tronava i diluviava.

Aquí hi tenim les figures locals de les corrides pedestres. Hi ha hagut bons corredors a n'este poble, que també anaven a córrer fora vila, on eren molt respectats.

Los premis van ser los tradicionals: galls, a més de diners. Hi ha constància documental que ja **l'any 1739 se van donar dos galls per les corrides de Sant Miquel**.

En los anys hi va haver competició comarcal, fins i tot provincial. L'any 1961 se va fer al Barranc de la Peixera lo dia 1 d'octubre, durant lo descans del partit de futbol. Lo programa ho anunciava així: *“emocionante carrera pedestre con un recorrido de 7 kilómetros, dando vueltas al campo, en la que serán entregados los premios siguientes: 1º 1.000 ptas; 2º 600 ptas; 3º 400 ptas; 4º 300 ptas.”*

Assentats alguns dels integrants de l'Orquesta Ribes.

L'any 1961 no havia començat encara la modernització, però tardaria molt en arribar. Tal com podem comprovar en la propaganda de la Pepsi, los corredors encara van com abans: descalços, espadenyes de vetes, aubarques... No es coneixien les Nike ni les Adidas, sols algun Meyba i mitjons Ferrys.

A l'any 1970 ja ho érem de ben moderns i modernes!! Trofeu Coca-Cola, la minifalda i ulleres de sol a l'Un, dos, tres!!

Jocs infantils a la Plaça de l'Església. No vaig guanyar mai cap corrida jo. Un any vaig poguer arribar lo tercer, i em van guanyar Joan del Cadirer i el Rafaelín per què s'ho van pactar abans de sortir.

Però el de l'esquerra sí que en va guanyar de corrides! Los jocs infantils incloïen corrides per a riure, però te tenies de portar la cullera de casa, i si no se't trencava l'ou en caure, te l'esclafaven expressament.

Igual que el sac. Amb lo triomf de la modernització, arriba la reivindicació feminista per la via de la participació de les noies als jocs de la plaça.

Primer va ser la minifalda, després los pantalons. Ara les corrides de dones. A on anirem a parar!! No sé de què s'estranyaven allavors! Ja l'any 1960, l'ú d'octubre per la tarda, a la plaça es va fer *“una carrera de habilidad ciclista para niñas, premiándose la que llegue la última a la meta”*. Tal com deia el programa, però no es va tornar a fer.

Les carreres de bicis se van fer sols pels nens. I la plaça de gom a gom. L'any 1969, com podeu comprovar als cartells, la gran figura de la cançó Raymond, vocalista de l'Orquesta Florida va deleitar la sessió de ball d'un dia.

Jocs infantils de la transició democràtica. Canvi polític i canvi lúdic-festiu. Les festes sempre han estat un reflex de l'evolució política del nostre poble.

Canvi polític i canvi d'espai festiu, a més de la integració de nens i nenes en mateix joc. Lo feminisme de principis dels 70 arriba a implantar ja la igualtat de gènere deu anys després, almenys en los jocs festius... Altra cosa serà el dia a dia.

No hi podia haver jocs infantils sense trencar les olles! I la plaça de gom a gom! La modernitat imposa la carrera de cintes en bicicleta, que acabarà amb la de la forca.

Lo joc de la farina consistia en enfotre-se'n dels xiquets que per tal de guanyar uns diners s'empastifaven la cara, la boca, la llengua, les dents, fins les pestanyes!

La corrida de la forca, la nostra senyal d'identitat lúdico-festiva, tant de l'hivern com de la tardor i l'estiu. Una mena de torneig medieval per a cavallers de pega. Envés de llança, una forca, i envés de cavall, un ruc! I es van acabar en pavimentar la plaça, igual que les corrides als Clots.

Potser va començar per fer befa del poble als flares del castell. Intenteu imaginar-vos esta corrida presidida pel comanador a dalt del Sagrari o al balcó de Cal Forti. També es pot veure del revés: templers i hospitalers enfotent-se'n de la poca traça dels qui els volien imitar.

La plaça a l'estiu i la plaça a l'hivern. Lo ruc i el seu substitut, la moto. En deu anys, com va canviar lo poble... i encara lo que faltava!

Ginkama, un nou element introduït com a conseqüència de la modernització. I el canvi progressiu dels animals pels motors.

Més modernitat... imparable! Ginkama de la Pepsi: màrqueting pur per anar introduint o consolidant lo seu consum front la rival Coca-Cola. Així ho anunciava lo programa de 1967: *"espectacular ginkama organizada por la firma Pepsi-Cola, con los siguientes premios: 1º 300 ptas. y trofeo Pepsi-Cola; 2º 250 ptas.; 3º 200 ptas.; 4º 100 ptas."*

L'altre senyal de la modernitat, però este no venia d'Amèrica sinó d'Itàlia: la Lambretta, que després serà Vespa.

1963. Partit presidit per la primera Pubilla i per les primeres Dames. Ben guardades, vigilades per els autoritats competents, a on hi destaca la Guàrdia Civil. Una imatge ben novedosa allavorens, que amb los anys s'anirà normalitzant.

Foto oficial de la Joventut Deportiva d'Ascó integrada dintre lo *Frente de Juventudes*, amb lo seu delegat local al costat i la bandera del *yugo y la flechas*.

Partit de veterans contra joves el 1967: *Competición futbolística entre los jugadores de antaño titulados Viejas Glorias de Ascó y el Juventud Deportiva*.

1968. Dimarts 20 d'agost. Partit entre els veterans del Saragossa i la Joventut Deportiva d'Ascó *se disputará el trofeo Sandaru*. Pepsi, Coca-Cola, Sandaru... i el pobre Suau perdut.

Lo xut d'honor de l'any 1972. Este any vam tenir pubilla i quatre dames, per no ser menys que els de Flix i els de Móra. Triomfen los pantalons per les noies joves... a on anirem a parar!

Van jugar los d'Ascó contra el Club Sportiu Cultural Torreforta per un trofeu de La Casera, la marca que faltava! Les gracioses locals acabades!

Lo programa de les festes de 1948 anunciava pel dijous 30 de setembre, a les 5 de la tarda i a la plaça de la Iglèsia, una corrida de cintes i *"a continuación se correrá la de Velocidad en el Paseo Generalísimo, adjudicándose al 1º una copa y 30 ptas"*.

A partir de 1949 les carreres ciclistes de velocitat van ser habituals a les festes. Amb la bona participació local i des del principi venien de fora a competir. L'exemple del Bahamontes guanyador del Tour de França va cundir força.

Entrega de premis de l'any 1970. Los ulls dels nens i les nenes ho diuen tot! Segurament lo *premit* era una joguina.

Tir al Plat a la Illeta. Lo programa de 1961 deia: "*Domingo, 1 de octubre, VI Concurso de Tiro al Plato, con tiro a carambola, en la margen derecha del Ebro, lugar conocido por Illeta...*". Los programes dels anys anteriors no en parlaven del Tir al Plat... però ja se'n feia des de 1955.

Vaquilles al poble per Festa Major! Aquí hi teniu a *los valientes Cagaçenallas*. Però no us penseu que l'any 1977 va ser lo primer any... ja se'n van fer per Sant Miquel de l'any 1634!

Vui que contam a 29 de agost de 1634, juntats la major part del Consell em presencia del señor bale se determine que de qualsevol manera vol lo Consell bous per a Sant Miquel.

Però no us penseu que els bous eren per fer-los córrer i torejar-los, no! Resulta que per Sant Miquel lo carnisser, que s'anomenava Sans, no matava, i el Consell ordena que mato bous per a n'ells.

Les vaquilles van acabar fent la fi del cagalàstics. L'últim any (1981 o 1982), una va saltar de la Mola cap baix, l'altra se va escapar i la va aixafar lo tren prop de Riba-roja i la que quedava la van asllomar.

Com deia al pregó de festes de 1994: "Jocs al riu, pals amb sabó... que en queda d'aquestes tradicions!?". Aquí podeu veure també a dos paupalloques de riu!

Potser esta foto és de l'últim any en que se'n va fer de jocs al riu, cosa que no s'ha perdut ni a Flix ni a Móra.

Lo vermut! Ritual sagrat de cada dia de festa major, fins al punt d'arribar a batejar lo ball de migdia com lo ball de vermut. Los autors d'*Ascó a l'envelat* ho descriuen millor que jo.

Vermut o descans al ball de nit? Com podeu comprovar la fòrmica ja havia entrat a format part del mobiliari modern del bars i cafès.

Anar a beure a mitat del ball de tarda o de nit era també una costum obligada a tota festa major. Les noies no pagaven, anaven com a invitades. I els joves tenien que estirar los diners perquè duressen totes les festes.

La colla de la Pubilla i les Dames del 71 ho celebra amb xampany (allavorens encara es deia així) o potser és la invitació del dia de les Pubilles.

1948, la colla de noies ben contentes fan la seua entrada al Pla de la Iglèsia, veritable passarel·la de la moda de postguerra, influenciada per les artistes de Hollywood: semblen Rites Haywort, Joans Crawford, Olivies de Havilland i Vivien Leight.

I els galans a l'envelat. Clarks Gables, Gregorys Peck, Tyrones Power. Los joves i els homes si volien ballar havien d'anar en traje i dur corbata. Si no, de vegades, se'ls hi barrava el pas i no podien ni entrar.

L'envelat des de l'any 1923 fins als 50 al Fossar Vell. L'envelat és la mostra de la influència barcelonina a les festes majors un cop lo tren va obrir lo camí cap al Cap i Casal. Potser se li va acudir a Xabalí o a Paifaves això de llogar un envelat per Festa Major.

Los palcos de l'envelat, mirador únic ce la pista i per ser mirat, més que per a descansar. Per això lo sorteig dels palcos la vespra estava tan concorrit. La sort repartia les millors i pitjors garites i trones de l'envelat. I després del sorteig, *Reparto de bonos para los pobres*.

Les orquestes!! No hi ha festa major sense ball i no hi pot haver ball si dingú toca la música. Si l'any 1410 los joglars d'Ascó anaren a Tortosa per tocar davant lo Rei, sembla que la tradició se va perdre. Doncs del 1629 al 1634 lo Consell de la Comanda d'Ascó determina de portar joglars i menestrils per les festes de Sant Miquel i Santa Polina.

La tradició musical sembla que va recuperar-se a finals del XIX, principis del XX. Aquí hi tenim al Club Swing a finals dels anys cinquanta o principis dels seixanta, posant per la propaganda. L'estètica parla per sí sola: moderns però sense ser encara els Beatles.

La revista i els espectacles de gent famosa i reconeguda. Recordo que l'any 1974 em vaig colar a l'espectacle de la Mary Santpere a l'envelat del Pla de l'Estació i que com que aquella tarda havia plogut i ella ho va veure des de Cal Boté, va començar l'espectacle amb una bossa de plàstic al cap.

Les Pubilles. Havien de presidir, com ara, tots los actes juntament amb les autoritats. No s'escollien abans, sinó que eren designades a dit des de l'Ajuntament, i se les hi anava a comunicar a casa seua directament. Des de l'any 1963 que hi ha Pubilles.

L'any 1982 totes van ser Pubilles, no hi va haver distinció entre dames i pubilles, i la seua proclamació es va fer al Pla de l'Iglèsia, igual que el Pregó. No se'n feia d'envelat allavorens.

L'envelat era "*el marco de belleza sin igual*" més adient per fer la proclamació de Pubilles, lo que ara en diuen lo Relleu. Me sembla que la foto és del dia del Certamen de Pubilles, doncs hi ha molts forasters.

1966, diu lo programa: "*Viernes 19 (...) A las 22 h. Disparo de una potente traca en la Plaza del Ayuntamiento y a continuación la Corporación Municipal, Jerarquías y demás Autoridades se dirigirán al Entoldado levantado en la Plaza de la Estación*".

Lo primer record que en tinc de les Pubilles i de l'Envelat potser és d'aquest any de 1966 o de 1965: l'entrada de la Pubilla de 1965, Magda de l'Ascolà, a l'envelat.

Un toc de catalanisme folklòric l'any 1969. La Pubilla que arribarà més lluny de totes: primer Pubilla Comarcal, després Provincial i per fi, Pubilla Distingida de Catalunya.

Dia de Certamen de Pubilles de 1970 (i o de 1966 com diu al marge). L'escut d'Ascó, recuperat per Carmelo, va presidir tots los actes i balls que es van fer a l'envelat. Este va ser l'escut nostre fins que l'Armand de Fluvià va imposar lo d'ara, que més del poble, és l'escut de la comanda hospitalera. Lo de Carmelo era del llinatge dels Azcon/Azcona.

La Miss!! Abans de la designació de Pubilles, un jurat expert?! elegia una noia com a Miss a punt d'acabar lo ball de l'últim dia de Festa Major. Era com una reina per un ball, rememorant aquell programa de TV Miramar de Barcelona titulat *Reina por un día*. A la foto hi tenim la que va ser última Miss de totes, doncs el 1963 ja hi va haver Pubilla i Dames d'Honor.

Lo retratista va captar la foto d'un pare ben orgullós de la seua filla petita, mentre els jovenots s'ho miren des de la sodra. Podeu comprovar com l'envelat estava al Fossar Vell.

La colla d'amigues, mostra de sociabilitat femenina fixada en lo temps pel retratista, segurament al Pla de l'Iglèsia. Darrere un decorat ben teatral fart de voltar pels pobles per retratar la gent de l'època de l'estraperlo.

La colla d'amics, estos retratats a l'envelat. Lo decorat continua sent tan bucòlic com lo d'abans. Fixe-us sembla que ells van a l'estil de Clark Gable... doncs no, més aviat lo model era José Antonio Primo de Rivera.

La tómbola. Lo programa de 1949 anunciava lo dia 29 de setembre a les 13 hores *“la inauguración por las Autoridades de la Tómbola a beneficio de las Hijas de María, instalada en la C.N.S.”*. L’any abans lo programa no portava res de la Tómbola.

També es feia cine per festes majors. En hores que no estorbessin ni el futbol ni les corrides pedestres ni el ball... però es tenia d’acabar escollint si anar al cine, al futbol o fins i tot al ball. Les parelles de novios preferien anar al cine.

Lo Toni que sembla que s’ha fet sempre a n’este poble. Aquí tenim la comparsa de la primera comunió... a falta de les majorets.

La tradició musical del poble no es pot perdre mai.

Per fi tenim Gegants! Encara que històricament no en tenim dret, doncs no som Vila Reial com Flix.

Cabessudos. 1952: *“Dia 28 (...) A las 20.- Presidida por los cabezudos recientemente adquiridos por el Ayuntamiento, la Banda Municipal recorrerá las calles de la población ejecutando alegres pasacalles”*. Cap modern, roba tradicional.

Lo ball a l’envelat!! Ball de vermut, ball de tarda i ball de nit per Festes Majors. Lo ball... lo ball d’Ascó on va a parar! No té punt de comparació. Quan és hora de ballar, pocs pobles mos guanyen! Pagant o de balde, sobre els morts o el marbre... los d’Ascó semblem pets de conill i rebellugues a motor. Grans i petits, salerosos i patosos, ràpids i lents... tots ballem com a dimonis... amerats de suor!

Lo ball... los palcos... Al ball no sols se balla, al ball se fan noves amistats i se’n reafirmen de velles. Al ball... quants amors han sortit al ball... i quants desenganys.

Al ball se mire, se xafardeje, se critique, se rellisque, se sue! Però tothom hi disfrute. Ja em marxen los peus sols de pensau. Sisco, toca música!

Així que ja n’hi ha prou de presentació.

JORDI FERRÚS i BATISTE
Ascó, 21 d’abril de 2006
Sala d’Actes de l’Ajuntament d’Ascó

***

Ascó a l’envelat
Núm. 6 de la col·lecció *La Galvana*
Biel Pubill i Josep M. Raduà

Gràfiques del Matarranya, Calaceit, 2006
ISBN: 84-609-9438-4